

ЛЮБОМИР КРЪСТАНОВ – ПРЕПОДАВАТЕЛ И РЪКОВОДИТЕЛ В УНИВЕРСИТЕТА

акад. С.Панчев

Централна лаборатория по слънчево-земни въздействия, Българска Академия на Науките,
ул. Акад.Г.Бончев, бл.3, София 1113, България, e-mail: spanchev@phys.uni-sofia.bg

Повече от половин век България има работеща система за подготовка на специалисти по метеорология с висше образование на съвременна физико-математическа основа. В решителна степен това дължим на Л.Кръстанов и работата му в Софийския Университет, Физико-математическия (ФМФ), а по-късно Физически факултет (ФзФ) от 1946 г. до пенсионирането си през 1974 г. Той обаче не започва тази дейност на “голо поле”.

Лекции по метеорология в курсовете по физика се четат епизодично от 1905 г., а след избирането на Р.Райнов за професор през 1926 г., те стават редовни. Друга важна дата е 1946 г., когато се създава отделна катедра по “Метеорология и геофизика”. Под това име тя съществува и сега. Ръководител е проф. Райнов до пенсионирането си през 1958 г. Заедно със създаване на катедрата е обявен и конкурс за доцент по метеорология, на който се явява Л.Кръстанов. След четири години (1951г.) той е избран за извънреден професор, а след още осем – за редовен професор – ръководител на катедрата след пенсиониране на проф. Райнов. Така Л.Кръстанов официално става член на най-старото ни висше училище – Университет.

С идването си в катедрата, той започва работа по модернизиране на образованието по метеорология (паралелно и по геофизика) във ФМФ. Като никои друг у нас по това време, той знае какво е състоянието на метеорологията като наука (и професия) в световен мащаб. Изминал беше половин век от както В.Бьоркнес формулира проблема за предсказване на времето като задача на Коши, а 20 г. по-късно Л.Ричардсон показва как може практически да се приложи. Зараждаха се числените методи за прогноза с използване първите ЕИМ. Съвсем “пресни” бяха фундаменталните работи на “съзвездие” учени: Росби, Чарни, Кибел, Блинова, Обухов и редица други, много от които Кръстанов познаваше и лично. И без да чака реформа на специалностите във факултета, сам започва да чете лекции по Динамична метеорология, аерология, подготвя въвеждането в перспектива на курсове по климатология и синоптична метеорология.

Реформата не закъснява. През учебната 1951/52 г. към специалност ФИЗИКА при ФМФ в СУ се създават два профила – научно-производствен, а към втория – специализации, една от които е по метеорология и геофизика. Така се поставя началото на специализирано обучение по физика на атмосферата и земята в СУ, с получаване на диплома за такава квалификация. С пряко участие на Л.Кръстанов е разработен учебен план, в който поравно са застъпени метеорологични и геофизични дисциплини, както и програми за тях.

Тази смесена специализация беше голяма стъпка напред. Тя просъществува едно десетилетие. Като представител на България в Световната Метеорологична Организация (СМО), Кръстанов беше наясно, че още сме далече от предписанията на СМО за подготовка на т. нар. “метеоролози I клас”, целящи унифициране до голяма степен на тази подготовка, налагащо се от спецификата на професията в тази област. Просто времето (5 год.) не стигаше за да се разгърне то в необходимите мащаби. Поради това, през 1962, по инициатива на Л.Кръстанов, вече като ръководител на катедрата, общата специализация се раздели на две отделни – метеорология и геофизика, съществуващи до сега. Това разделяне даде възможност да се въведат нови дисциплини и практики, както и да се привлекат външни хонорувани преподаватели.

Безспорна кулминация по пътя на усъвършенстване е създадената през 1972 г. специалност по Физика на Земята, Атмосферата и Космоса (ФЗАК) към ФзФ с отделен прием още от I курс и подходящи отделни учебни планове и програми. Това беше пак идея на Л.Кръстанов, който убедително я защити пред ръководството на факултета, и като ръководител на катедрата я реализира. Тя просъществува до 1978 г. Много талантиливи млади специалисти бяха подготвени в този период, които бяха и някои все още са силата на нашата метеорология. Последвалите нови реформи във висшето образование в България декретирани “от горе” не бяха благоприятни за метеорологията. Затова стремежът ни беше да запазим нивото на постигнатото до тогава. Л.Кръстанов беше вече пенсионер от университета, но продължаваше да се интересува от нашите проблеми и да помага с каквото можеше.

Какъв беше Л.Кръстанов в очите на неговите студенти и сътрудници, какъвто е и докладчикът? Макар, че се е налагало да чете и други курсове, най-голямо удовлетворение той изпитваше от четенето на Обща метеорология. Този курс въвеждаше студентите във физиката на явленията и процесите в атмосферата, а математиката беше помощно средство. Той смяташе, че ако физиката на изучавания обект не е достатъчно ясна, то математиката едва ли би помогнала затова. Обосновано доказваше на студентите, че метеорологията е физическа наука. Друг елемент на неговата философия за обучението на специалисти по метеорология бе, че ние трябва да ги научим на физиката на процесите определящи времето, а практическите методи за неговото прогнозиране те ще научат с подробности като започнат да работят.

Впечатляваща за студентите беше и силната му обосновка в уводните лекции към общия курс защо трябва да има и действително има уникално международно сътрудничество в областта на метеорологията, координирано от СМО.

Много място в неговите лекции заемаше разделът по физика на облаците и валежите. Това е областта, в която той беше дал най-много от себе си на науката през

40-те години на 20 в., когато се оформяха съвременните представи. Студентите слушаха лекции от един от творците на тези представи. Не случайно, негови ученици започваха научните си изследвания с работи в тази област.

Професор Кръстанов беше отличен лектор, с отмерено слово, ясно и напълно понятна логика в разсъжденията. Независимо от големия си преподавателски опит, той най-старателно готвеше лекциите си, като пишеше много подробни конспекти. За целта идваше в кабинета си във факултета 1-2 часа по-рано. Той не обичаше да импровизира пред студентите и да демонстрира механична памет чрез писане на сложни формули без извод. Естествено не изискваше това и от студентите. За него беше важно да се знае физическата постановка на проблема и интерпретацията на крайните резултати. Студентите не се бояха от него на изпит въпреки респекта си. Той ги уважаваше като личности и те му отвръщаха със същото. Това действаше изключително възпитателно. Имаше и неща които постоянно го дразнеха, например лошото качество на елементарните “оръдия на труда” за лектора – черни дъски, тебешери, изтривалки от парцали и др.

Общуването с този изключителен човек беше цяла школа за мене. Разговорите ми с него по учебни въпроси протичаха обикновено след лекциите му, които по негово желание се планираха привечер. Кабинетите ни (тогава в сградата на Химически факултет) бяха един до друг на четвърти етаж и аз обикновено го чаках (преди лекциите си той не обичаше посещения). След разговори си тръгвахме заедно и го оставях с колата си до френската гимназия и той се прибираще пеш до дома си на ул. “Хан Крум”.

Много поколения професори от Софийския Университет са оставили незаличими следи в неговата история със своята преподавателска и научноизследователска дейност. Немалко от тях са започнали и завършили своята кариера в университета, посвещавайки се само на него. Л.Кръстанов е от онези преподаватели, за които университетските рамки от онова време се оказаха тесни, за да вместят всичко, което той чувстваше, че може да даде на българската наука, образование и практика. След като последователно е доцент и професор в университета, той не престава да работи и в Хидрометеорологичната служба (ХМС) – 1950 до 1959 г. Следващото десетилетие той отдава силите си на БАН като неин председател. След 1968 г. се връща отново към активна преподавателска дейност до пенсионирането си в 1974 г., като остава само директор на ГФИ при БАН. Но това вече са други теми.

Независимо от не винаги коректното отношение на университетската чиновническа администрация към него, той запази до края на живота си безпримерното си преклонение пред историческата роля и мисия на Алма Матер и гордостта, че е бил неин служител. Повече за преподавателската, изследователска и научно-организаторска дейност на акад. Л.Кръстанов може да се научи от биографичната ми книга за него от поредица “видни университетски учени” по повод 100-годишнината на Софийския Университет “Св. Климент Охридски”, Университетско издателство, 1987 г.